

Interdyscyplinarny wymiar tożsamości konstytucyjnej

REDAKCJA

Monika Florczak-Wątor

Marcin Krzemiński

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

INTERDYSCYPLINARNY WYMIAR
TOŻSAMOŚCI KONSTYTUCYJNEJ

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

INTERDYSCYPLINARNY WYMIAR TOŻSAMOŚCI KONSTYTUCYJNEJ

Pod redakcją
Moniki Florczak-Wątor i Marcina Krzemińskiego

Kraków 2022

Monika Florczak-Wątor,
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-4324-5652>
 m.florczak-wator@uj.edu.pl

Marcin Krzemiński
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-4959-8846>
 marcin.krzeminski@uj.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzja
prof. Mirosław Granat

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-713-2 (druk)
ISBN 978-83-8138-714-9 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381387149>

Publikacja dofinansowana ze środków Priorytetowego Obszaru Badawczego
Heritage w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

WSTĘP	7
WOKÓŁ POJMOWANIA TOŻSAMOŚCI KONSTYTUCYJNEJ	
KRYSTYNA MOKRZYCKA, <i>Tożsamość konstytucyjna – monolit czy krajobraz inności?</i>	13
ADAM DEMCZUK, <i>Tożsamość człowieka jako punkt wyjścia dla rozumienia tożsamości konstytucyjnej. Wybrane koncepcje filozoficzne i psychologiczne</i>	31
AGATA NIŻNIK-MUCHA, <i>Tożsamość konstytucyjna a relatywizacja ochrony praw człowieka</i>	53
USTROJOWY I DOGMATYCZNY WYMIAR TOŻSAMOŚCI KONSTYTUCYJNEJ	
ALEKSANDRA DĘBOWSKA, <i>Tożsamość konstytucji w kontekście polskich doświadczeń ustrojowych i tradycji konstytucyjnych</i>	73
PIOTR TULEJA, <i>Zasada państwa prawa jako element polskiej tożsamości konstytucyjnej</i>	89
MICHAŁ ZIÓŁKOWSKI, <i>Tożsamość konstytucyjna jako wzorzec i kryterium kontroli w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym (uwagi na marginesie wyroków K 32/09 i P 7/20)</i>	103
BARTOSZ KIELAN, <i>Czy Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zawiera normy niezmienne? Rozważania na tle pojęcia tożsamości konstytucyjnej</i>	135
MIĘDZYNARODOWY WYMIAR TOŻSAMOŚCI KONSTYTUCYJNEJ	
LENA HELIŃSKA, <i>Przydatność pojęcia tożsamości konstytucyjnej dla prawa międzynarodowego publicznego</i>	155

Spis treści

MONIKA FLORCZAK-WĄTOR, <i>Wspólne tradycje konstytucyjne państw członkowskich Unii Europejskiej a koncepcja wspólnej unijnej tożsamości konstytucyjnej</i>	167
PAULINA JABŁOŃSKA, <i>Margines oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Perspektywa ochrony tożsamości konstytucyjnej</i>	189
WSPÓŁCZESNE WYZWANIA DLA TOŻSAMOŚCI KONSTYTUCYJNEJ	
KACPER NOWINA-KONOPKA, <i>Wpływ populistycznego konstytucjonalizmu na tożsamość konstytucyjną</i>	205
KAMIL A. ZYZIK, <i>Transnarodowe tożsamości konstytucyjne w globalnym świecie. W kierunku realistycznej i krytycznej perspektywy analizy</i>	221
FILIP OSZCZYK, KAROLINA MARDAUSZ, <i>Tożsamość konstytucyjna w perspektywie socjologicznej</i>	245
Noty o autorach.....	269
Indeks osobowy.....	273

Wstęp

Punktem wyjścia dla badań, których wyniki prezentuje niniejsza publikacja, stało się stwierdzenie, że pojęcie tożsamości konstytucyjnej jest analizowane w naukach prawnych w sposób zbyt wąski, nieoddający istoty problemu naukowego. Prawnicze rozumienie tożsamości konstytucyjnej zupełnie nie przystaje do sposobu jego pojmowania przez tych, którzy nie mają wykształcenia prawniczego i nie odwołują się w swojej argumentacji wyłącznie do tekstu ustawy zasadniczej. W dyskursie publicznym tożsamość konstytucyjna postrzegana jest jako element tożsamości narodowej i wynika z cech definiujących naród, które to cechy tekst konstytucji jedynie odzwierciedla i eksponuje. Nie jest to optymalny sposób rozumienia tożsamości konstytucyjnej, niemniej jednak uświadamia on, że pojęcie to wymaga analizy interdyscyplinarnej, uwzględniającej perspektywę różnych dyscyplin naukowych.

Książka *Interdyscyplinarny wymiar tożsamości konstytucyjnej* składa się z czterech części. Pierwsza z nich dotyczy różnych sposobów pojmowania tożsamości konstytucyjnej i obejmuje teksty prezentujące spojrzenie na to pojęcie z punktu widzenia filozofii, psychologii i prawa. Druga część, zawierająca teksty prawnicze, poświęcona jest ustrojowemu i dogmatycznemu wymiarowi tożsamości konstytucyjnej. Część trzecia prezentuje problem międzynarodowego wymiaru tożsamości konstytucyjnej, a czwarta, obejmująca teksty z zakresu filozofii, prawa i socjologii, poświęcona jest współczesnym wyzwaniom dla tożsamości konstytucyjnej.

Publikację otwiera tekst Krystyny Mokrzyckiej stawiający pytanie o możliwą wielość tożsamości konstytucyjnych. Autorka analizuje trzy różne sposoby rozumienia tego pojęcia (monistyczny, pluralistyczny i hybrydowy), przyjmując za punkt wyjścia relację między tożsamością konstytucyjną a tzw. rdzeniem konstytucyjnym. Ostatecznie dochodzi ona do wniosku, że podstawowym zadaniem badaczy powinno być stworzenie jednej siatki definicyjnej, pozwalającej na wyjaśnienie znaczenia pojęcia tożsamości konstytucyjnej. Kolejny tekst w niniejszym zbiorze, autorstwa

Adama Demczuka, prezentuje wybrane koncepcje filozoficzne i psychologiczne dotyczące tożsamości człowieka, postrzeganej jako punkt wyjścia dla pojmowania tożsamości konstytucyjnej. Autor, rozróżniając wyobrażony podmiot tożsamości oraz podmiot spostrzegający tożsamość, a także analizując relacje między tożsamością indywidualną i tożsamością zbiorową, stara się stworzyć podbudowę teoretyczną do empirycznego badania tożsamości konstytucyjnej. Część pierwszą niniejszej pracy kończy tekst Agaty Niżnik-Muchy, która zauważa, że konstrukt tożsamości konstytucyjnej, w różnych jej postaciach, wyszedł już daleko poza wewnątrzpaństwowe ramy rozważań o konstytucji i jest wykorzystywany także w międzynarodowym, a w szczególności w ponadnarodowym dialogu. Autorka dochodzi do wniosku, że tożsamość konstytucyjna może stać się niebezpiecznym narzędziem w rękach współczesnych „suwerennych” populistów, którzy koncentrują się na jej partykularnym wymiarze i postrzegają jako zagrożenie dla niej unifikację standardów ochrony praw człowieka.

Część drugą niniejszego zbioru otwiera tekst Aleksandry Dębowskiej analizujący tożsamość konstytucyjną na tle polskich doświadczeń ustrojowych i tradycji konstytucyjnych. Autorka zauważa, że w polskiej myśli ustrojowej zagadnienie tożsamości konstytucyjnej rozważane było przede wszystkim w kontekście możliwych sposobów zmiany konstytucji, a polskie doświadczenia ustrojowe wskazują na pewną słabość założenia o stabilności postanowień konstytucji wówczas, gdy nie ma stosownych gwarancji instytucjonalnych. Kolejny tekst, autorstwa Piotra Tulei, zmierza do udzielenia odpowiedzi na pytanie o to, czy zasada państwa prawa stanowi element polskiej tożsamości konstytucyjnej. Autor odpowiada na nie twierdząco, podkreślając jednocześnie, że obecnie obserwujemy kryzys tożsamości konstytucyjnej, który jest efektem trwającego od 2015 r. kryzysu konstytucyjnego. Towarzyszy mu negowanie idei państwa prawa bez jednoczesnego zaproponowania alternatywnej wizji ustroju. Jedną z negatywnych konsekwencji kryzysu konstytucyjnego jest zaś przeniesienie polskich sporów ustrojowych na poziom Unii Europejskiej. Kolejny autor, Michał Ziółkowski, analizuje użyteczność pojęcia tożsamości konstytucyjnej w procesie kontroli konstytucyjności prawa. Postuluje on zaniechanie stosowania tego pojęcia przez Trybunał Konstytucyjny, dochodząc do wniosku, że tożsamość konstytucyjna nie może być ani wzorcem, ani kryterium kontroli, a to z uwagi na brak przepisów wprost wyrażających normy niezmiennialne oraz brak rozwiniętej orzecniczej koncepcji implikowanych zakazów zmiany konstytucji. Autor ten stwierdza, że pojęcie tożsamości konstytucyjnej nie służy rozstrzyganiu sporów, lecz urefleksyjnieniu polityki i dogmatyki konstytucyjnej. Rozważania na temat ustrojowego i dogmatycznego wymiaru tożsamości konstytucyjnej zamyka tekst Bartosza Kielana, który stara się wykazać, że Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zawiera jednak normy niezmiennialne, a źródło ich niezmiennialności tkwi właśnie w pojęciu tożsamości konstytucyjnej. Odwołując się do koncepcji niezmiennialnego jądra konstytucji oraz implikowanych zakazów zmiany konstytucji, autor ten konstruuje katalog norm niezmiennialnych na gruncie Konstytucji RP, analizując

przy tym kompetencje Trybunału Konstytucyjnego do badania materialnej zgodności poprawek do ustawy zasadniczej z Konstytucją RP.

Część trzecia niniejszej pracy poświęcona jest analizie tożsamości konstytucyjnej w wymiarze międzynarodowym. Autorka pierwszego tekstu w ramach tej części, Lena Helińska, podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, czy pojęcie tożsamości konstytucyjnej może być użyteczne dla prawa międzynarodowego publicznego. Zajmuje w tej kwestii krytyczne stanowisko, zwracając uwagę zarówno na trudności związane z tworzeniem międzynarodowych norm prawnych bazujących na tym pojęciu, jak też na brak wyraźnej potrzeby jego funkcjonowania w obszarze prawa międzynarodowego. W kolejnym tekście tej publikacji niżej podpisana jego autorka analizuje użyteczność koncepcji wspólnych tradycji konstytucyjnych stosowanej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w tym również jej zalety i mankamenty, zwłaszcza te o charakterze metodologicznym. Dochodzi do wniosku, że rekonstruowanie tradycji konstytucyjnych oraz identyfikowanie ich wspólnych elementów powinno być dokonywane przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w dialogu z sądami konstytucyjnymi, które tradycje te współkształtują, będąc jednocześnie ich strażnikami. Tę część pracy zamyka tekst autorstwa Pauliny Jabłońskiej, który dotyczy problemu stosowania koncepcji marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz jej wpływu na ochronę tożsamości konstytucyjnej państw-stron Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Autorka dochodzi do wniosku, że praktyka stosowania koncepcji marginesu oceny bez dostatecznego uzasadnienia przyczynia się do obniżenia poziomu ochrony tożsamości konstytucyjnej państw zrzeszonych w ramach Rady Europy.

Ostatnią część, poświęconą współczesnym wyzwaniom, otwiera tekst analizujący wpływ populistycznego konstytucjonalizmu na tożsamość konstytucyjną. Jego autor, Kacper Nowina-Konopka, podejmuje próbę wyjaśnienia tego, jak zmienia się treść tożsamości konstytucyjnej pod wpływem rozwijającego się populistycznego konstytucjonalizmu. Rozważania teoretyczne ilustruje on konkretnym przykładem, wskazując na zmianę ustrojowej pozycji i roli polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Z kolei Kamil A. Zyzik w swoim tekście wskazuje na możliwość formułowania transnarodowej tożsamości konstytucyjnej, proponując jednocześnie realistyczną i krytyczną perspektywę jej analizy. Autor zwraca uwagę również na konkretne problemy wiążące się z definiowaniem tożsamości konstytucyjnej w perspektywie instytucjonalnej, wśród których wymienia złożoność globalnych struktur władzy i zależności, pluralizm wartości oraz różnorodność kultur. Niniejszą pracę zbiorową kończy tekst prezentujący analizę tożsamości konstytucyjnej z punktu widzenia socjologii kulturowej, gdzie tożsamość ta jawi się jako wynik rywalizacji w ramach pola prawa konstytucyjnego o narzucenie interpretacji konstytucji. Autorzy tego tekstu, Filip Oszczyk i Karolina Mardausz, przedstawiają wyniki przeprowadzonych przez siebie jakościowych badań eksploracyjnych, analizujących związek pomiędzy konstytucją rozumianą jako obiekt kulturowy

a społeczeństwem i jego aktywnością w sferze publicznej. Tekst ten pokazuje również to, jak wyrok Trybunału Konstytucyjnego wprowadzający niemal absolutny zakaz aborcji w Polsce przyczynił się do spadku zaufania młodych ludzi do Konstytucji RP.

Niniejsza publikacja powstała jako efekt realizacji projektu badawczo-dydaktycznego pt. „Interdyscyplinarny wymiar tożsamości konstytucyjnej” finansowanego ze środków Priorytetowego Obszaru Badawczego Heritage – Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim. Celem tego projektu w jego warstwie naukowej było zainicjowanie interdyscyplinarnych badań nad problemem tożsamości konstytucyjnej, a w warstwie dydaktycznej – zaangażowanie w te badania, obok konstytucjonalistów, również studentów różnych dyscyplin naukowych (takich jak prawo, socjologia, psychologia i filozofia). Projekt, realizowany w okresie od 1 marca 2021 do 28 lutego 2022 r., obejmował cykl seminariów, warsztatów i szkoleń, które odbyły się w ramach Centrum Interdyscyplinarnych Studiów Konstytucyjnych UJ. Jego zwieńczeniem było seminarium zorganizowane wspólnie z Katedrą Prawa Konstytucyjnego UJ, w czasie którego uczestnicy projektu zaprezentowali wyniki swoich badań i poddali je publicznej dyskusji. Za pomoc w organizacji cyklu zajęć dla studentów i pierwszej redakcji części złożonych tekstów chciałam podziękować dr. Marcinowi Krzemińskiemu, a za stworzenie życzliwej przestrzeni dla prezentacji wyników badań – prof. dr. hab. Piotrowi Tulei. Dziękuję również osobom, które w projekcie pełniły funkcję konsultantów naukowych, tj. dr. hab. Wojciechowi Ciszewskiemu, prof. UJ dr. hab. Grzegorzowi Kucy, dr. Bogumiłowi Nalezińskiemu, dr. hab. Marcie Soniewickiej oraz dr. hab. Barbarze Worek. Wdzięczna jestem również prof. dr. hab. Mirosławowi Granatowi, który przygotował cenną dla nas recenzję wydawniczą.

Szczególne podziękowania kieruję jednak przede wszystkim do autorów tekstów, które znalazły się w tym zbiorze, za ich zaangażowanie, otwartość oraz innowacyjne podejście do tematyki badań. Mam nadzieję, że publikacja ta zainspiruje środowisko naukowe do podjęcia interdyscyplinarnej dyskusji nad zagadnieniami kluczowymi dla prawa konstytucyjnego, w tym również nad pojęciem tożsamości konstytucyjnej.

Monika Florczak-Wątor
kierownik projektu badawczo-dydaktycznego
„Interdyscyplinarny wymiar tożsamości konstytucyjnej”

Praca zbiorowa *Interdyscyplinarny wymiar tożsamości konstytucyjnej* powstała jako efekt projektu badawczo-dydaktycznego o takim samym tytule, zrealizowanego ze środków Priorytetowego Obszaru Badawczego Heritage w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim. Celem tego projektu w jego warstwie naukowej było zainicjowanie interdyscyplinarnych badań nad problemem tożsamości konstytucyjnej, a w warstwie dydaktycznej – zaangażowanie w te badania, obok konstytucjonalistów, również studentów różnych kierunków (prawa, socjologii, psychologii i filozofii).

„Zwrócenie uwagi na interdyscyplinarny wymiar tożsamości konstytucyjnej wydaje się jak najbardziej zasadne, ponieważ nie jest ona prostym, łatwym do zdefiniowania pojęciem, lecz właśnie «kategorią» lub «strukturą». Dlatego też spojrzenie na tożsamość konstytucyjną z perspektywy kilku dyscyplin (filozofii, psychologii, politologii, socjologii czy prawa) zasługuje na docenienie”.

z recenzji wydawniczej
prof. Mirosława Granata, UKSW

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-713-2

9 788381 387132